

Т.М. Клименюк, О.І. Ковальчук*
Національний університет “Львівська політехніка”,
кафедра дизайну та основ архітектури,
*“ТПФ Україна ЛЛЦ”

МОДА СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ ТА РЕНЕСАНСУ ЯК ХУДОЖНІЙ ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ СЕРЕДОВИЩА

© Клименюк Т.М., Ковальчук О.І., 2013

Досліджено деякі особливості моди Середньовіччя та Ренесансу, подано пропозиції щодо її реконструкції та можливості використання її художніх засобів для пристосування історичного міського середовища для ефектнішого проведення громадських заходів та видовищ.

Ключові слова: мода, середньовіччя, ренесанс, стиль, засіб, середовище, реконструкція.

Some features of fashion of Medieval and Renaissance are being viewed in the article. Suggestions of how it is possible to reconstruct and use its artistic facilities for adaptation of historical city environment are given.

Key words: fashion, medieval, Renaissance, style, reenactment, environment, reconstruction.

Постановка проблеми

Актуальність теми дослідження полягає в тому, що історія майже не зберегла прикладів вбрання періоду Середньовіччя та Ренесансу. Однак залишилася багата іконографічна спадщина, завдяки якій можемо уявити собі як виглядали, зниклі до сьогодні елементи одягу, як люди, вбрані в певні строї, долучалися до формування середовища, забезпечували певний психологічний настрій масових видовищ у містах: чи театральне, релігійне дійство, чи страта. Все це дає змогу хоча би у загальних рисах уявити зміни, які відбувалися на площах, вулицях міста, чи замських майданчиках середньовічної Європи під час проведення тих чи інших заходів.

Аналіз основних досліджень та публікацій

Історію та вигляд середньовічної та ренесансної моди висвітлено у багатьох літературних джерелах, як суто наукових, так і розрахованих на широке коло читачів. Деякі вітчизняні та зарубіжні вчені (Віолле ле Дюк, А.Я. Гуревич, Р.В. Захаржевська, П.А. Нагорний, В.П. Міроненко, Л.В. Малоока, Роберт Бартлетт та ін.) досліджували способи їх реставрації та реконструкції, але опублікований матеріал є розрізненим і фрагментарним. Цілісної картини моди Середньовіччя та Ренесансу як художнього засобу формування середовища для проведення громадських заходів і видовищ у сучасних українських містах створено ще не було.

Формування цілі статті

Метою дослідження є огляд особливостей середньовічної та ренесансної моди як художнього засобу гармонізації міського середовища засобами дизайну для проведення громадських заходів і видовищ у сучасних українських містах.

Виклад основного матеріалу

Оцінка культури Середньовіччя як своєрідного етапу в розвитку людства не може бути повною без аналізу моди як окремого, але невід’ємного її елемента.

Романська середньовічна мода становила суміш античних традицій, візантійських деталей і “варварських навичок” і разом з цим – це дещо зовсім нове. Середньовічний феодальний порядок спричинив запозичення візантійської системи класових відмінностей в одязі у вигляді облямівки, вишивки, тканини і навіть її кольору. Мода, як і у Візантії, приписує одягати на тіло декількох

Рис. 1. Сторінка з Манесьського кодексу на якій зображений Маркграф Отто IV фон Бранденбург

Рис. 2. Сторінка з Манесьського кодексу, на якій зображений дитман фон Аст

убрань одне на одне. Зазвичай це був спідній сорочкоподібний одяг з вузькими рукавами, який називався “каміза”. Поверх камізи вбирали нижню сукню – “котту”, а на неї верхню одягу “блію” подібного крою, але з ширшими рукавами – “духами”, або “сюрко” – сукню без рукавів, що в перекладі з французької означає “поверх котти”. Одяг осіб, які належали до вищих прошарків суспільства, шили з дорогих тканин, краї котрих обробляли декоративною облямівкою. Цю облямівку не тільки вишивали, а й прикрашали золотими пластинками і коштовним камінням. Кольори котти та блію у дворян і міщан мали бути контрастними, а також мати символічне значення [1]. Найяскравіше мода XII–XIII ст. була проілюстрована в книжковій мініатюрі і отримала назву “мода Манесьського кодексу” (рис. 1, 2).¹

Готична мода повністю відмовилась від “блію”; чоловіки вбралися в короткі курточки “пурпуени”, а жінки в модифіковане сюрко – “пелотес”. Пройми сукні доходили деколи навіть до середини стегна і називалися “адські віконця”. Сюрко прикрашали горизонтальними смугами по подолу. В оригіналі вони були виконані у техніці набивки, а не нашиті. Але на цей самий час археологи знайшли у Лондоні фрагменти текстилю з нашитими полосами, що було зроблено явно з декоративною метою. З’являється новий головний убір – “барбют”, який походив від турецького тюрбану і одягався поверх покривала чи просто на волосся у незаміжніх дівчат [2]. Однією з вимог готичної моди було неприродно високе чоло, не обрамлене волоссям. Плавність лінії чола не повинна була порушуватись навіть бровами, які висмикували не тільки жінки, але й чоловіки, як диктувала мода (рис. 3, 4).

Головною відмінністю моди ренесансу від попередніх періодів стає те, що в кожній європейській країні вона набуває місцевих характерних рис. Якщо раніше ми могли говорити про загальноєвропейські тенденції, то тепер спробуємо розглянути кожну країну окремо.

В Італії риси епохи Відродження в костюмі проявилися раніше, ніж в інших країнах. Флоренція славилась своїм економічним процвітанням, пов’язаним із виробництвом тканин та модних виробів. Саме тут виник новий вид сукні – “флорентійська”, яка вже вдягалась безпосередньо на камізу (рис. 5). Важливою рисою нової моди було винайдення корсету, який згодом поширився на всю Європу [3]. Нова мода відкинула з минулого все, що не відповідало її гармонійному розумінню симетрії та помірності, вона також зуміла уникнути зайвих екстравагантних деталей моди попереднього періоду. За новою модою регламентувалися зачіска і колір волосся, форма грудей і зріст людини. У період Ренесансу класові відмінності в моді так само виявлялися якістю і кольором тканини, а подеколи й кроєм сукні. Найважливішою умовою краси, як її розуміли в Італії, і до Ренесансу, і під час його розквіту в майбутньому були, наприклад, білокуре волосся. Волосся фарбували у потрібний колір чи вдягали на голову дещо подібне до сучасних перук з

¹ Манесьський кодекс (Манесьський песенник, Манесьський рукопис, Гейдельберзький рукопис) (Codex Manesse) — найвідоміший середньовічний пісенник німецькою мовою, зберігається у бібліотеці Гейдельберзького університету і складається з 426 пергаментних листів розміром 35,5×25 см. Манесьський пісенник містить тільки поетичні твори середньовічної німецькою мовою. Він був створений близько 1300 р. в Цюриху ймовірно завдяки колекціонерам із знатного роду Манессе, що й дало назву рукопису.

накладного волосся яскраво-жовтого кольору, чим і досягали потрібного ефекту. Італійська світська архітектура Ренесансу враховувала цей момент під час будівництва лоджій у будинках. Передбачались такі зручні місця, де можна було висвітлювати волосся природно – за допомогою сонця. Для цієї цілі жінки використовували спеціальні шляпи, які називали солана (solana), які захищали лице від сонця і одночасно сприяли вибілюванню волосся, яке клали на поля цієї шляпи [4].

Рис. 3. Молода дівчина. Іл. з Біблії Веліслава, близько 1340 р. Державна бібліотека, Прага

Рис. 4. Сюрко без боків (пелотес) Елеонори Арагонської (XIII ст.)

Рис. 5. Портрет молодої жінки Джованні Антоніо Болтраффіо, близько 1490 р., полотно, олія Мілан, Кастелло Сфорцеско

Гримування обличчя було мистецтвом, яким володіла кожна жінка. У волосся вплітали нитки з перлів і коралів, волосся прикрашали спеціальними сіточками і накидками. Всі модні вимоги точно виконувались і кожний італійський портрет епохи Ренесансу є тому підтвердженням.

На відміну від Італії і німецьких земель в Іспанії, яка залишалася під сильним впливом церковних канонів, й далі продовжували носити нижню і верхню сукні. Характерним був іспанських корсет, його виготовляли з металевих прутів, або дерев'яних планшетонок. Він мав довгий шніп – виступ, який закінчувався гострим кутом, завдяки якому плоскі груди плавно переходили в спідницю. Також треба відзначити вертугаден – перший крінолін, який виготовляли з декількох металевих кіл різного діаметра, підвішених на шкіряних ремнях [5]. Усе це утворювало нерухомий каркас; саме ця статичність є характерною рисою іспанського костюму (рис. 6).

Поштовхом для виникнення нової моди на німецьких землях стала політично-військова ситуація. Ландскнехти – армія найманих солдатів – виграли битву у військ герцога Бургунського у 1477 р., але військо переможців залишилося в одязі настільки розірваній, що довелося її одразу латати, використовуючи для цього смуги та шматки бургундських прапорів. Ці заплати сподобались не тільки самим ландскнехтам, але і міщанам, через міста яких поверталася армія. Відтак мода отримала назву ландскнехтська. Вбрання покривалося розрізами різних форм та розмірів; вони асиметрично розташовувались по всій поверхні штанів, колетів, рукавів, на шляпах і навіть на взутті [6]. Кожна штанина, рукав, пол калета могли бути різного кольору, від чого костюм отримував майже фантастичний вигляд (рис. 7).

Англійську ренесансну моду можна умовно поділити на два періоди: тюдорівську та еліза-

Рис. 6. Портрет Анни Австрійської, четвертої жінки Філіппа II

ветинську. Звертає на себе увагу в тюдорівській моді головний убір – туре, чепець своєрідної форми: п'ятикутний з переду і накладною вуаллю ззаду. Сукні мали характерний крій рукавів з розширеними до низу відкидними крильцями та підставними манжетами до ліктя; з'являються характерні стоячі комірці – рафи (рис. 8). Елизаветинська мода інтерпретує тюдорівський образ плаття: рафи стають вищими, спідниця не просто пишна, а ще і вбрана на кринолін (рис. 9).

Рис. 8. Портрет Джейн Сеймур, жінка Генриха VIII. Ганс Гольбен Молодший, 1536 р.

Рис. 9. Портрет Єлизавети з сітом. Джордж Говер, 1579 р.

Франція, яка географічно знаходилася на перетині торговельних шляхів із заходу на схід і з півночі на південь, у свою ренесансну моду долучила елементи з різних костюмів, утворивши зовсім своєрідне плаття (рис. 10).

Як все, так і мода в період Ренесансу була науково деталізована. Ренесанс створив першу літературу про одяг, перші керівництва про те, як вдягатися і гримуватися, як найліпше відповідати вимогам сучасної моди. Ці вимоги сформульовані у європейській літературі з рідкісним старанням [7].

Історично-музичні фестивалі, які відбуваються сьогодні під стінами замків чи на історично сформованих територіях міст, збирають велику кількість глядачів, також і завдяки відтворенню кожним учасником такого фестивалю історично правильного костюма вибраного періоду. Саме для популяризації культурної спадщини її фізичного збереження та забезпечення повноцінного життя архітектурній спадщині необхідні ґрунтовні наукові дослідження і рекомендації.

Рис. 7. Портрет герцога Генріха та його дружини. Лукас Кранах Старший. 1514 р.

Наприклад, важливо вивчити вимоги до історичності комплексу. Тривалість періоду під час реконструкції комплексу можлива в межах 30–50 років. Регіональний розкид не бажаний. Варто відтворювати комплекс з єдиного надійного джерела, який є завершеним ансамблем. Необхідно визнати, що історичну реконструкцію на 100 % виконати практично неможливо чи дуже важко. Тому існують лише можливі рівні наближення до ідеальної реконструкції, які необхідно обговорити:

А – Копія. Повне відтворення історичного об'єкта з дотриманням розмірних та пропорційних і конструктивних характеристик, використаного матеріалу і технологій виготовлення.

Б – Репліка. Відтворення історичного об'єкта із збереженням базових пропорцій і стилістики, а також конструкції похідного предмета. Матеріал і технологія виготовлення може трохи відрізнитися від оригіналу.

В – Модель. Відтворення не певного предмета, а загальних типових особливостей подібних предметів. Тобто, як оригінал використовується не конкретний об'єкт, а група подібних об'єктів. Матеріал, технологія, а також конструкція виготовлення може відрізнитися від оригіналу під час дотримання зовнішніх показників типу, що реконструюється.

Г – Стилізація. Повторення загальної стилістики тої чи іншої групи предметів без конкретної прив'язки. Матеріал і технологія не дотримується.

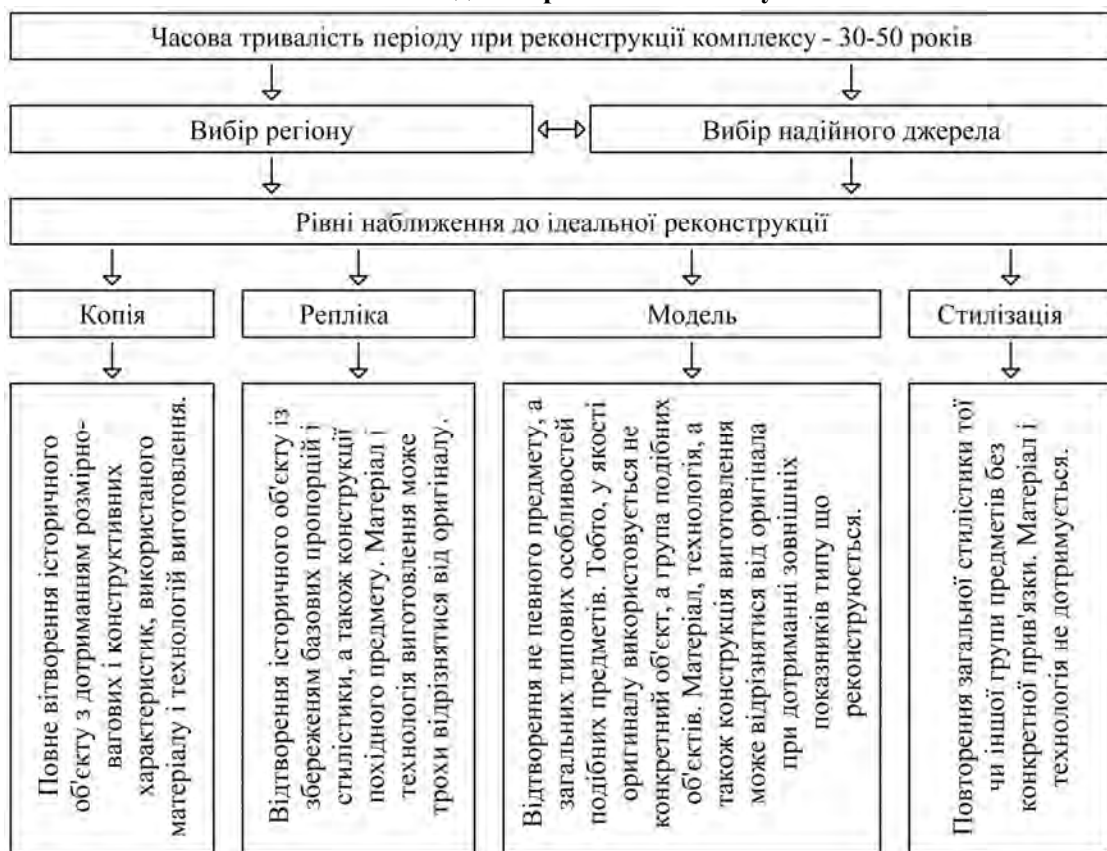
Сучасні матеріали можливо використовувати лише у таких випадках:

1 – гумовий накат на підошві; 2 – сучасний ватин у амортизуючих прокладках обладунків; 3 – пластикова пахова раковина під час проведення спортивних змагань з певними вимогами безпеки; 4 – синтетичний шнур чи нитки, нержавіючий дріт під час оперативного ремонту спорядження; 5 – використання сучасних антикорозійних і очищувальних засобів, за умов неможливості їх візуальної фіксації; 6 – використання сучасних клеючих і фарбуючих засобів за умови їх прихованого застосування (крім спеціально обумовлених випадків, дозволеного використання стилізованих предметів); 7 – використання сучасних (природних) каліброваних ниток за умови їх прихованого застосування; 8 – застосування спеціальних застілок і супінаторів для взуття, а також бандажів і пов'язок за медичними показаннями. Матеріали, які використані під час відновлення комплексу,

Рис. 10. Маргарита де Лілля

Вимоги до історичного костюму

як мінімум повинні бути натуральними, фактура їх повинна відповідати історичним прототипам. Можливі відмінності не повинні підлягати візуальній фіксації. Використання синтетичних і суто сучасних матеріалів (нержавіюча сталь, кірза, віскоза, лавсан тощо) суворо заборонена навіть за умови їх повного маскуванню. Використання сучасних технологій допускається за умови неможливості їх візуальної фіксації. Так, наприклад, зварювальні шви на метали і машинні шви на предметах з тканини припустимі лише за умови їх прихованого застосування. 1. Зброя для наступу – модель. 2. Щит – стилізація. 3. Обладунки, надобладункове плаття – модель. 4. Костюм – модель. 5. Взуття – модель, можлива стилізація. 6. Ювелірні прикраси, гарнітури для поясу, гудзики – репліка. 7. Сумки для поясу, кошелі – репліка. 8. Господарські і кухонні ножі – репліка. 9. Посуд – модель, можлива стилізація. 10. Господарське принаддя – модель, можлива стилізація. 11. Шатро, меблі – модель. 12. Прапори, прапорці – можлива стилізація.

Висновки

Аналіз моди як окремого, невід’ємного елемента культури Середньовіччя та Ренесансу показав, що вона є фактором формування середовища. Оцінка цього феномена в розвитку людства не може бути повною без наукового його дослідження та створення певних вимог до реконструкції та відтворення історичного костюма.

У сучасних умовах для проведення історично-музичних фестивалів, фольклорних свят, фестивалів дня міста та інших театральних-видовищних, а також спортивних заходів на історично сформованих територіях доцільно використовувати всі можливості реконструкції середньовічної та ренесансної моди з дотриманням вимог до складу і якості форм, що гарантує їх професійне виконання і розміщення. А відповідний історичний одяг учасників дійства в історичному середовищі сприятиме популяризації архітектурної спадщини та забезпечить її повноцінне життя.

1. Виолле ле Дюк. *Жизнь и развлечения в средние века*. – СПб.: Евразия, 1999. 2. Гарро А. *Людовик Святой и его королевство*. – СПб.: Евразия, 2002. 3. Гуревич А.Я. *Культура и общество средневековой Европы глазами современников* М., 1989. 4. Захаржевская Р.В. *От античности до современности / Раиса Владимировна*. – 3-е изд., доп. – М.: РИПОЛ классик, 2007. – 288 с. : ил. 5. Малоока Л. В. *Історична еволюція масових свят українців: дис. канд. іст. наук: 17.00.01 / Київський національний ун-т культури і мистецтв*. – К., 2006. 6. Мироненко В.П., Нагорный П.А. *Стиль и мода в процессе формирования архитектурной среды города// Вісник харківської державної академії дизайну і мистецтв*. – № 6. – Харків, 2002. – С. 144–147. 7. *Панорама Средневековья. Энциклопедия средневекового искусства / Под ред. Роберта Барлетта. Изд. на русском языке*. – М.: ЗАО “Интербук-бизнес”, 2002. – 336 с.